

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 9, 2021 | 30.09.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.9.2](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.2)

УДК 368.02:330.341.4

В. В. Вірченко,

*д. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0002-9085-6659*

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАЦІЙНО-ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

V. Virchenko

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic theory, Macro- and Microeconomics, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MODERN RISK-MANAGEMENT TOOLS FOR INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF FORMATION OF VIRTUAL ECONOMY

Стаття присвячена комплексному аналізу сутності, специфіки та інструментів ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності дослідних інституцій та суб'єктів господарювання в умовах цифровізації економічних відносин і формування віртуальної економіки. Досліджено зміст та особливості ризиків, що супроводжують інноваційно-підприємницьку діяльність і комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності на сучасному етапі розвитку економічних відносин. Узагальнено основні критерії класифікації ризиків інноваційно-підприємницької діяльності. Визначено переваги і недоліки різних методів та інструментів ризик-менеджменту інтелектуальної інноваційно-підприємницької діяльності дослідних інституцій та суб'єктів господарювання. Проаналізовано сутність та види страхування інтелектуальної власності як найбільш прогресивного інструмента ризик-менеджменту інноваційної діяльності в умовах формування віртуальної економіки. Охарактеризовано сучасний стан та перспективи розвитку страхування інтелектуальної власності в Україні в контексті цифрової трансформації системи суспільного відтворення.

The paper provides comprehensive analysis of the nature, peculiarities and tools of risk management of innovation and entrepreneurial activities of research institutions and business entities in the context of digitalization of economic relations and the formation of a virtual economy. The content and features of the risks that accompany innovation and business activities and commercialization of intellectual property at the current stage of development of economic relations are studied. Author proved that digitalization of economic relations in the virtual economy greatly increases the risks of innovative activity due to the difficulty of forecasting the virtual economic environment and increasing transaction costs. The main criteria for classification of risks of innovative and entrepreneurial activity are generalized. Paper investigates transmission mechanism that represent the impact of risks caused by digitalization of economic environment on commercialization of intellectual property and competitiveness of enterprises. Extremely critical impact of marketing risk on the performance of innovative companies is underlined. Because the

complexity of forecasting market conditions in a virtual economy can lead to planning fallacy in the strategic management of the commercialization of an intellectual product.

Nature and key types of risk management tools are analyzed. Risk management of innovative and entrepreneurial activity is defined as a process of identifying, assessing and controlling threats in the field of commercial turnover of innovative technologies and products, based on the application of special tools to minimize the negative impact of adverse events on financial results of research institutions and business entities engaged in commercialization of intelligent innovative products and technologies. The advantages and disadvantages of various tools of risk management are identified. The nature and types of intellectual property insurance as the most progressive tool of risk management of innovative activity under formation of virtual economy are analyzed. Obtained results of research provide basis for policy implications concerning development of intellectual property insurance in Ukraine in the context of digital transformation of the system of social reproduction and innovative modernization of national economy.

Ключові слова: *ризик-менеджмент; інноваційна діяльність; підприємництво; віртуальна економіка; інтелектуальна власність.*

Key words: *risk-management; innovative activity; entrepreneurship; virtual economy; intellectual property.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Економічні відносини в сучасному світі все більше цифровізуються та поступово переміщуються у віртуальне середовище, що зумовлює трансформацію всієї системи суспільного відтворення. У структурі активів провідних компаній світу починає переважати інтелектуальний капітал, а сфера послуг у країнах із розвинутою економікою все багато років поспіль генерує основну частину валового внутрішнього продукту. Зазначені кількісні та якісні зміни накладають свій відбиток на усі сфери економічної діяльності та настільки змінюють економічну дійсність, що це дозволяє говорити про формування нової віртуальної економіки. Пов'язана з цим стрімка цифровізація економічного середовища привертає увагу до нових ризиків інноваційно-підприємницької діяльності, яка стає основною продуктивною силою віртуальної економіки, стимулює науковий прогрес та створює передумови для розширеного суспільного відтворення.

Зазначені ризики перетворюються на невід'ємну складову інноваційної діяльності наукових центрів та суб'єктів господарювання, що вимагає застосування адекватних вимогам часу механізмів ризик-менеджменту. Зазначені механізми, зокрема страхування інтелектуальної власності, впродовж останніх десятирічь набули значного розвитку у США, ЄС, Японії та інших країнах, в яких переважає постіндустріальний спосіб виробництва. Водночас, для України вони залишаються відносно новим явищем, яке лише починає впроваджуватися у господарську діяльність українських компаній та дослідних центрів. Усе це перетворює комплексний аналіз інструментарію ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності в умовах формування віртуальної економіки на актуальне питання вітчизняної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Генеза та розвиток теорії віртуальної економіки знайшли своє відображення у працях Брендстетера Т. [1], який дослідив вплив віртуалізації економічних відносин на розвиток сучасних економічних систем, Кастранова Е. [2], що визначив основні тенденції формування нового віртуального економічного середовища, а також Назіра М. [3], який проаналізував структуру віртуальної економіки та її основні сектори.

Климчук М. М., Ачкасов І. А. та ін. здійснили розгорнутий аналіз міжнародного застосування ризик-менеджменту в стратегічному управлінні бізнес-процесами суб'єктів господарювання в умовах цифрової економіки [4]. Вітлінський В. В. та Скіцько В. І. дослідили інструментарій та особливості управління ризиками постачання в умовах цифрової економіки [5]. Базилевич В. Д. дослідив зміст, особливості та роль страхування інтелектуальної власності як важливого інструменту ризик-менеджменту у сучасному ринковому середовищі [6, с.76-78]. Глазир Д. проаналізував найбільш поширені у США стратегії ризик-менеджменту господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності, а також розглянув актуальні проблеми визначення розміру покриття у випадку страхування майнових інтересів суб'єктів інтелектуальної власності [7, р.55-58].

Водночас, питання, пов'язані із системним дослідженням особливостей та інструментарію ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності суб'єктів господарювання в умовах формування віртуальної економіки, а також переваг та недоліків різних інструментів ризик-менеджменту інноваційної діяльності, на наш погляд, так і не отримали належного висвітлення у науковій літературі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз сутності, специфіки та інструментів ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності дослідних інституцій та суб'єктів господарювання в умовах цифровізації економічних відносин і формування віртуальної економіки.

Завдання дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на: визначення сутності та особливостей ризиків, які супроводжують інноваційно-підприємницьку діяльність і комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності; дослідження переваг і недоліків різних інструментів ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності дослідних інституцій та суб'єктів господарювання; аналіз змісту та видів страхування інтелектуальної власності як найбільш прогресивного інструмента ризик-менеджменту в умовах формування віртуальної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах віртуальної економіки об'єктом економічних відносин починають виступати нематеріальні блага та активи, що є результатом інтелектуальної інноваційно-підприємницької діяльності. Економічна природа інноваційно-підприємницької діяльності, до якої в сучасних умовах залучені як науково-дослідні інституції, так і суб'єкти господарювання, а також специфічні властивості її результатів, обумовлюють високу ризикованість інвестицій у інтелектуальний капітал та інноваційну діяльність. У свою чергу це негативно впливає на розвиток і функціонування інноваційно-підприємницьких організацій, а також на ефективність їх діяльності у сфері комерціалізації створюваного інтелектуального продукту. У цих умовах, дослідження ризиків, що супроводжують діяльність інноваційно-підприємницьких структур, стає вихідною точкою комплексного аналізу інструментів ризик-менеджменту інноваційної діяльності та пов'язаних з нею процесів розробки та комерціалізації інтелектуального продукту.

Інноваційна діяльність, що включає розробку та комерціалізацію інтелектуального продукту, як і будь-яка інша економічна діяльність щодо інвестування коштів у основні засоби та нематеріальні активи, супроводжується різноманітними економічними та комерційними ризиками, які обумовлені невизначеністю щодо настання несприятливих подій, виникнення непередбачуваних збитків у процесі інноваційно-підприємницької діяльності, а також скорочення фінансового результату від господарського обороту інтелектуального капіталу. Цифровізація економічних відносин в віртуальній економіці лише підвищує ризикованість інноваційної діяльності, що пов'язано зі складністю прогнозування кон'юнктури віртуального економічного середовища та підвищенням транзакційних витрат під час здійснення операцій купівлі-продажу нематеріальних благ завдяки необхідності додаткового захисту прав власності у віртуальному середовищі.

До видів ризику, які виникають в інноваційно-підприємницькій діяльності, відносяться: ризик помилкового відбору проектів, ризик посилення конкуренції у сфері науково-дослідних розробок, ризик незабезпечення проектів достатніми фінансовими ресурсами, ризик непередбачених витрат на науково-дослідну діяльність, ризик невиконання контрактів з замовниками та ін. Крім того, на інноваційну діяльність здійснюють вплив такі ризики, як кредитні, інвестиційні, зовнішньо-економічні, інформаційні та технологічні [8, р. 521]. Чітка класифікація та поділ ризиків на групи дозволяє належним чином визначити місце кожного ризику в їх загальній системі та створює умови для ефективного застосування відповідних методів і прийомів управління цими ризиками. Для ефективного управління ризиками важливо чітко розуміти причини виникнення можливих негативних непередбачуваних наслідків у діяльності інноваційно-підприємницької організації. Причинами помилкових рішень в управлінні діяльністю інноваційних підприємств та дослідних структур зазвичай є необґрунтоване визначення пріоритетів фінансово-економічного розвитку організації, нечіткість вибору виду стратегії інноваційної діяльності (наступальної або захисної); неадекватний вибір різних видів інновацій (технологічних або продуктових, принципово нових або модернізованих).

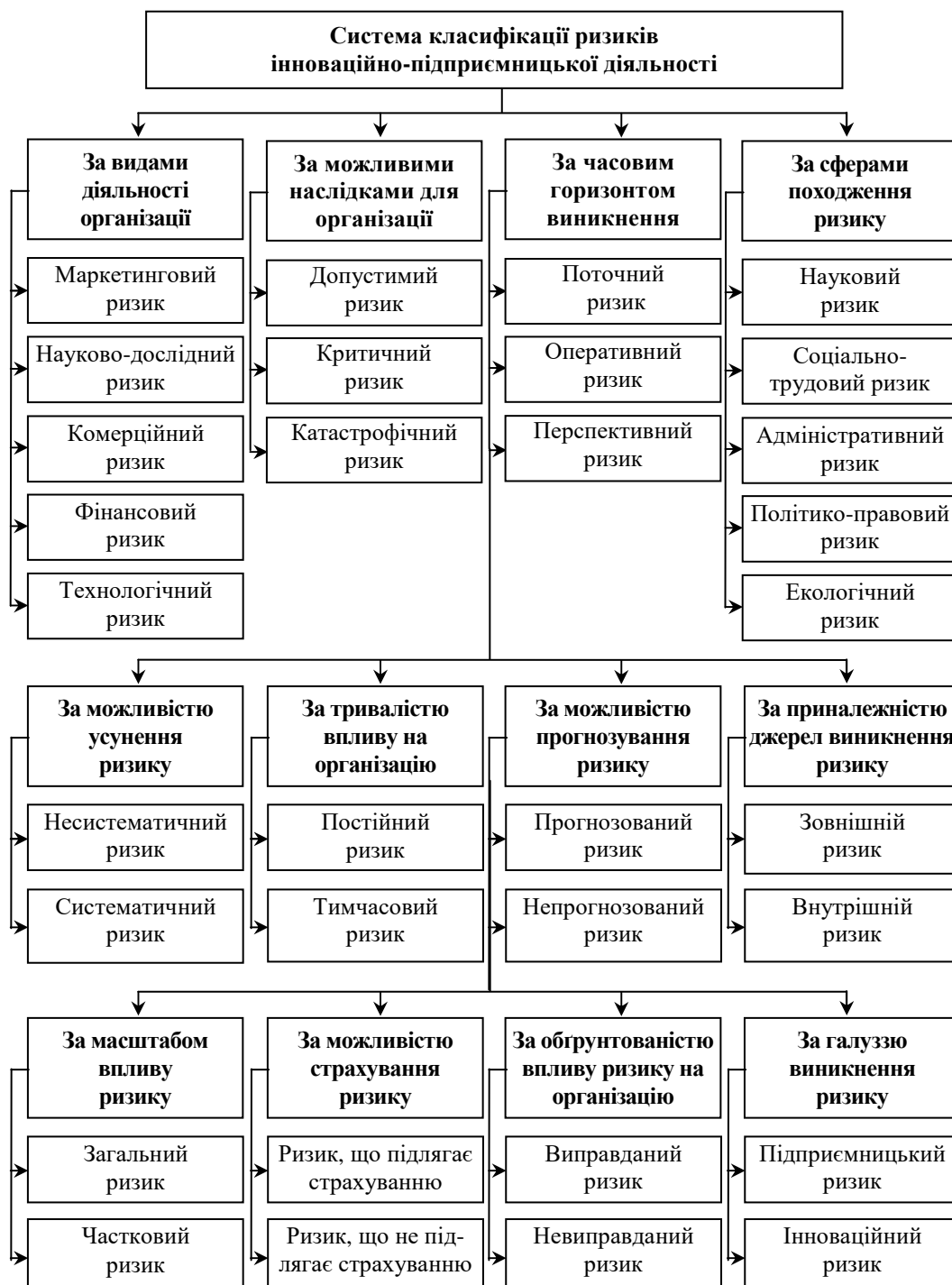
Для інтелектуальної діяльності інноваційно-підприємницьких організацій в умовах віртуальної економіки та стрімкого науково-технічного прогресу значну небезпеку становить ризик посилення конкуренції на ринку науково-дослідних інноваційних розробок [9, с. 78]. Причинами виникнення такого ризику можуть бути: неповна і недостовірна інформація про конкурентів, подовження термінів розробки та освоєння нововведень, що призведе до відставання від конкурентів; витік конфіденційної інформації та порушення відповідних прав інтелектуальної власності; несумлінні дії замовників інноваційних науково-дослідних розробок; експансія на національний (місцевий) ринок зарубіжних науково-дослідних установ з інших регіонів світу. У функціонуванні інноваційних підприємницьких організацій важливу роль відіграє ризик невиконання господарських контрактів (договорів) із замовниками. Цей ризик проявляється у відмові партнерів від укладення договору після проведення переговорів, укладення договорів з неплатоспроможними партнерами, невиконанні партнерами договірних зобов'язань у встановлений термін. Іншим важливим фактором ризику може бути виникнення загрози забруднення навколишнього середовища та негативні зовнішні ефекти в рамках національної економіки, що супроводжуватиметься погіршенням репутації організації.

Усі ризики, які супроводжують інноваційно-підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання та дослідних інституцій в умовах віртуальної економіки можна згрупувати за рядом класифікаційних критеріїв (рис. 1). Критичний вплив на результативність інноваційно-підприємницької діяльності має маркетинговий ризик, який набуває особливої ваги в умовах формування віртуального економічного середовища. Він зумовлений невизначеністю попиту на інноваційний продукт та ставить під загрозу саме існування організації. Прорахунки у прогнозуванні попиту можуть виявитися фатальними, адже створений інноваційний інтелектуальний продукт не буде комерціалізовано, а отже, активи, вкладені у його виробництво, не відшкодуються взагалі або відшкодуються лише частково (за рахунок продажу продукту за цінами нижчими собівартості), також буде втрачено прибуток від реалізації продукції на глобальному ринку.

Ризики, що супроводжують фінансову діяльність інноваційно-підприємницьких організацій, становлять особливу групу – фінансові ризики, які характеризують ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходів, капіталу чи ліквідності. Фінансові ризики виникають у зв'язку з

рухом фінансових потоків і проявляються, в основному, на стадії інвестицій в інтелектуальний капітал та фінансування наукових розробок. До основних видів фінансових ризиків, які пов'язані із комерціалізацією результатів дослідної діяльності інноваційно-підприємницьких структур належать: кредитний, процентний, валютний ризик, ризик ліквідності, ризик структури капіталу та операційний ризик.

Особливе місце займає інноваційно-інвестиційний ризик, що являє собою ймовірність недоотримання прибутку від комерціалізації інноваційного продукту або технології і в кінцевому рахунку – втрата конкурентних позицій на ринку інноваційної продукції країни. Специфічність інвестиційного ризику полягає в тому, що інвестиції в результати інтелектуальної діяльності відзначаються високою ризикованістю, якщо вони супроводжуються впровадженням принципових інновацій, і прямо відображаються на економічному зростанні, нарощуванні капіталу і прибутковості.

Рис. 1. Структура ризиків інноваційно-підприємницької діяльності в умовах цифровізації економічних відносин та формування віртуальної економіки

Джерело: розроблено автором самостійно

Особливе місце займає інноваційно-інвестиційний ризик, що являє собою ймовірність недоотримання прибутку від комерціалізації інноваційного продукту або технології і в кінцевому рахунку – втрата

конкурентних позицій на ринку інноваційної продукції країни. Специфічність інвестиційного ризику полягає в тому, що інвестиції в результати інтелектуальної діяльності відзначаються високою ризикованістю, якщо вони супроводжуються впровадженням принципових інновацій, і прямо відображаються на економічному зростанні, нарощуванні капіталу і прибутковості.

Значний вплив на результати інноваційно-підприємницької діяльності може також здійснювати політико-правовий ризик, який в умовах вітчизняної економіки набуває особливої важливості. Нові законодавчі акти, а також численні зміни, що вносяться до вже існуючих, часом ставлять під загрозу прибутковість інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, а в більшості випадків зумовлюють виникнення додаткових витрат. У багатьох випадках цей ризик також може зумовлюватися різкою зміною курсу державної політики у галузі науки, а також недостатнім врахуванням змін в законодавстві під час формування бізнес-плану комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності або проектної документації.

У контексті забезпечення ефективного управління ризиками інноваційно-підприємницької діяльності важливим є поділ ризиків за можливістю їх усунення на систематичні та несистематичні. Систематичний або ринковий ризик, характерний для всіх учасників інноваційно-підприємницької діяльності. До цієї групи ризиків можуть бути віднесені інфляційний ризик, валютний ризик, податковий ризик і частково інвестиційний ризик.

Несистематичний або специфічний ризик притаманний окремим напрямкам діяльності інноваційно-підприємницького характеру. Він може бути пов'язаний з некваліфікованим менеджментом, неефективною структурою активів і капіталу, надмірною схильністю до ризикових операцій з високою нормою прибутку, негативним наслідком від яких можна запобігти за рахунок ефективного ризик-менеджменту.

На практиці вказані вище ризики тісно переплітаються в діяльності дослідної організації і представляють собою складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків. При цьому, структура фінансових, операційних, комерційних та маркетингових ризиків, які супроводжують діяльність інноваційно-підприємницької організації, практично не відрізняється від тієї, що є характерною для підприємств, задіяних в різних сферах економічної діяльності. Водночас, рівень ризиків, що пов'язуються з науково-технічною та дослідно-конструкторською діяльністю, а також комерціалізацією їх результатів є принципово іншим, порівняно із традиційними сферами діяльності, що поряд із іншими факторами обумовлюється суттєвою і постійно зростаючою кількістю порушень прав інтелектуальної власності в Україні та світі.

Інноваційно-підприємницька діяльність в умовах формування віртуальної економіки пов'язується зі створенням інтелектуального продукту, який характеризується особливими властивостями: він є нематеріальним за своєю природою; внаслідок нематеріального характеру він є невідчужуваним, тому в рамках розпорядження відчужується не об'єкт, а права на нього; точно визначити ринкову вартість даних об'єктів практично неможливо; один і той же об'єкт може одночасно використовуватися різними і територіально розосередженими суб'єктами; дані об'єкти характеризуються нижчою ліквідністю у порівнянні з іншими видами активів, а їх цінність зазвичай носить відносно суб'єктивний характер.

Завдяки цьому, нематеріальний інтелектуальний продукт, який є об'єктом економічних відносин у віртуальному середовищі, перетворюється на доволі ризикований і специфічний об'єкт господарського обороту, комерціалізація якого може бути пов'язана із високою ймовірністю виникнення несприятливих подій. На нашу думку, серед специфічних ризиків інноваційно-підприємницької діяльності варто виокремити такі:

1. Ризики, пов'язані зі втратою або зменшенням прав інтелектуальної власності: ризики втрати або зменшення обсягу охорони майнових прав інтелектуальної власності у результаті їх оспорювання; ризики розголошення комерційної інформації, пов'язаної з об'єктами інтелектуальної власності.

2. Ризики, пов'язані з недоотриманням прибутку у сфері комерціалізації інтелектуального продукту: ризики, пов'язані з контрафактним виробництвом, у тому числі недоотриманий прибуток і витрати на судове переслідування порушників; ризики піддатися судовому переслідуванню у разі порушення прав інтелектуальної власності, які належать третім особам; ризики, пов'язані з появою аналогічної продукції, при виробництві якої конкурентами використовуються інші об'єкти інтелектуальної власності.

Джерелами як загальних фінансових, так і специфічних ризиків інноваційно-підприємницької діяльності є: стрімке зростання кількості порушень прав інтелектуальної власності не лише в Україні, а й у всьому світі; активізація конкуренції на міжнародних ринках у зв'язку з цифровізацією економічних відносин, яка стимулює суб'єктів інноваційної діяльності використовувати агресивні стратегії захисту прав інтелектуальної власності в якості основного інструмента конкурентної боротьби; специфічні характеристики об'єктів інтелектуальної власності, які підвищують ризикованість їх господарського використання [6, с.77].

На наш погляд, серед зазначених джерел саме зростання кількості порушень прав інтелектуальної власності в Україні здійснює найбільш негативний вплив на ризикованість інноваційно-підприємницької діяльності. Свідченням систематичних порушень прав інтелектуальної власності в Україні є постійне згадування нашої країни в Спеціальному звіті 301 Офісу торгового представника США. Аналіз змісту Спеціальних звітів 301 за 1989-2020 рр. дозволив встановити, що Україна вперше була включена до списку країн, в яких систематично порушуються права інтелектуальної власності в 1998 р. і з цього часу постійно перебувала в ньому (табл. 1.).

Таблиця 1.
Динаміка перебування України у Спеціальному звіті 301

Розділ звіту	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пріоритетна іноземна країна																							
Список пріоритетного нагляду																							
Список нагляду																							

Джерело: розроблено автором за даними [10]

Результати проведеного аналізу засвідчили, що протягом періоду перебування України у списках Спеціального звіту 301, лише 5 років наша країна була включена до звичайного списку нагляду, куди відносяться країни, які допускають незначні порушення прав інтелектуальної власності. Впродовж останніх 6 років Україна перебуває в списку пріоритетного нагляду, до якого Офіс торгового представника США включає країни, в яких спостерігаються значні порушення прав суб'єктів інтелектуальної діяльності [10].

Систематичні та масові порушення майнових та немайнових прав інтелектуальної власності здійснюють негативний вплив на розвиток інноваційної діяльності за рахунок підвищення ризикованості інвестицій у інтелектуальний капітал. У свою чергу, це значним чином обмежує можливості інноваційно-підприємницьких організацій у галузі комерціалізації та виведення на ринок нових інноваційних рішень.

Таким чином, висока ризикованість інноваційно-підприємницької діяльності здійснює як прямий негативний вплив на розвиток економіки в період активної цифровізації економічних відносин, так і опосередковано позначається на соціально-економічному зростанні, скорочуючи обсяг інвестицій в інтелектуальний капітал. При цьому, високий рівень ризиків, що пов'язуються із науково-дослідними та дослідно-конструкторськими роботами, а також комерціалізацію їх результатів обумовлюється як об'єктивними факторами, а саме нематеріальною природою результатів інтелектуальної діяльності, що полегшує незаконне відтворення, використання та розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, так і суб'єктивними чинниками, зокрема низькою ефективністю інституційного регулювання та державної охорони прав на результати інноваційної дослідної діяльності в Україні, що останнім часом викликає особливе занепокоєння у європейських та американських партнерів.

Крім того, ризик порушення прав інтелектуальної власності, хоча і належить до правових ризиків, має систематичний характер і є галузевим для ринку інноваційних розробок, тобто супроводжує усі стадії процесу комерціалізації інтелектуального продукту, опосередковано впливаючи на усі види фінансових ризиків (ризик ліквідності, процентний ризик, операційний ризик) суттєво їх підвищуючи. Завдяки цьому, ризики комерціалізації інтелектуального продукту в Україні є настільки високими, що без створення відповідної підсистеми ризик-менеджменту, вони знижуватимуть до нуля комерційну привабливість інвестицій в інтелектуальний капітал для суб'єктів господарювання та створюватимуть негативні стимули для учасників ринку щодо здійснення транзакцій з правами інтелектуальної власності.

У цих умовах, лише застосування інноваційно-підприємницькими організаціями дієвого інструментарію сучасного ризик-менеджменту може гарантувати отримання позитивного фінансового результату у процесі комерціалізації інтелектуального продукту та його трансформації в стратегічну конкурентну перевагу на глобалізованому ринку інновацій в період віртуальної трансформації економічного середовища.

Ризик-менеджмент інноваційно-підприємницької діяльності являє собою комплексний механізм управління ризиками у сфері цивільного та господарського обороту інноваційних технологій та продуктів, що базується на застосуванні спеціальних інструментів захисту майнових інтересів суб'єктів інноваційної інтелектуальної діяльності шляхом мінімізації негативного впливу несприятливих подій на фінансові результати суб'єктів господарювання, які задіяні у комерціалізації інтелектуальних інноваційних продуктів і технологій. Система ризик-менеджменту відіграє вирішальну роль у створенні передумов для розвитку інноваційно-підприємницької діяльності за рахунок зниження рівня трансакційних витрат, а також зменшення ризикованості та підвищення комерційної привабливості інвестицій у інноваційні продукти та технології для суб'єктів господарювання. Інструментарій ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності включає: ухилення від ризиків, хеджування, зниження ризиків, поглинання та трансфер ризиків (табл. 2).

Таблиця 2.
Інструментарій ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності

№	Особливості застосування інструменту ризик-менеджменту
1.	Ухилення від ризиків, що передбачає свідому відмову від здійснення ризикових операцій та пов'язаних з ними потенційних доходів
2.	Зниження ризиків, що передбачає їх диверсифікацію, тобто зниження їх концентрації за певними напрямками діяльності шляхом перерозподілу ризиків за обсягами, часом та ймовірністю між різними фінансово-господарськими операціями;
3.	Поглинання ризиків, коли суб'єкт господарювання, усвідомлюючи можливі негативні наслідки, бере на себе відповідальність щодо запобігання та ліквідації потенційних наслідків ризиків коштами власного резервного фонду
4.	Трансфер ризиків, що передбачає їх передачу на договірній основі контрагенту, що дозволяє захистити майнові інтереси суб'єкта від дії негативних наслідків, зумовлених настанням несприятливих подій у майбутньому
5.	Хеджування , що передбачає використання деривативів у операціях на строковому ринку з метою захисту від несприятливої зміни цін на окремі категорії оборотних активів, необхідних для повноцінного впровадження інтелектуального капіталу у виробництво інноваційної продукції або успішного виведення його на ринок

Джерело: розроблено автором з використанням [11; 12; 13]

Одним із найбільш простих та, водночас, найменш доцільним методом управління ризиками інноваційно-підприємницької діяльності є ухилення, що передбачає ретельний аналіз факторів, що можуть негативно позначитися на фінансових результатах діяльності та свідому відмову від здійснення ризикових операцій у сфері комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та пов'язаних з ними потенційних доходів. Зважаючи на те, що ризик є сутнісною характеристикою інноваційно-підприємницької діяльності, відмова від ризиків може фактично означати свідому відмову від інноваційної діяльності.

Зниження ризиків пов'язане із їх диверсифікацію, тобто мінімізації їх концентрації за певними напрямками діяльності шляхом перерозподілу ризиків за обсягами, часом та ймовірністю між різними фінансово-господарськими операціями; або нормування, тобто визначення та чітке дотримання відповідних фінансових нормативів, що дозволяє суб'єкту господарювання знизити ймовірність настання несприятливих подій та виникнення значних непередбачуваних збитків. Даний метод є одним із найбільш доступних для інноваційно-підприємницьких структур, оскільки не передбачає повної відмови від ризиків або використання послуг фінансових інститутів.

Поглинання ризиків застосовується у випадку, коли суб'єкт господарювання, усвідомлюючи можливі негативні наслідки, бере на себе відповідальність щодо запобігання та ліквідації потенційних руйнівних наслідків ризиків шляхом повного або часткового покриття непередбачуваних витрат, зумовлених настанням несприятливих подій, коштами спеціально створеного за рахунок власних фінансових ресурсів резервного фонду. Одним із основних недоліків даного методу є необхідність у стабільному джерелі грошових коштів, що використовуватиметься для формування резервного фонду [7, р. 57].

В умовах віртуального економічного середовища, що відзначається високим ступенем волатильності та невизначеності, а також значним рівнем трансакційних витрат найбільш ефективним методом ризик-менеджменту є трансфер ризиків, що передбачає їх передачу на договірній основі контрагенту у рамках процедури хеджування, тобто здійснення операцій з деривативами з метою нейтралізації цінових ризиків на певному ринку (товарному, валютному, кредитному); або страхування, тобто захисту майнових інтересів суб'єкта від дії негативних наслідків, зумовлених настанням несприятливих страхових подій, за рахунок грошових фондів, що формуються страховиками із сплачених страхових премій [7, р. 58]. Єдиною умовою застосування даного інструментарію є наявний розвинений ринок страхових послуг.

Особливе місце в системі інструментів ризик-менеджменту в умовах віртуальної економіки займає хеджування, що передбачає використання деривативів у операціях на строковому ринку з метою захисту від несприятливої зміни цін на окремі категорії оборотних активів, необхідних для повноцінного впровадження інтелектуального капіталу у виробництво інноваційної продукції або успішного виведення продукції на ринок. Оскільки під час проведення операцій хеджування ситуація на ринку може змінюватись, то у результаті суб'єкт комерціалізації може не лише уникнути втрат, але й отримати певну вигоду [13, с. 34-35]. На жаль, унаслідок недостатнього розвитку українського ринку цінних паперів, а особливо його строкового сегменту, вітчизняні інноваційно активні організації практично позбавлені можливості використовувати хеджування у якості дієвого інструмента ризик-менеджменту інноваційної діяльності та комерціалізації інтелектуального продукту.

Як свідчить міжнародна практика, одним із найбільш ефективних інструментів ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької діяльності є страхування інтелектуальної власності. Адже основним результатом інноваційної діяльності та об'єктом транзакцій у віртуальному економічному середовищі є нематеріальні блага, захищені правом інтелектуальної власності. Страхування інтелектуальної власності є системою економічних відносин, які виникають з приводу захисту майнових інтересів суб'єктів інтелектуальної власності у разі виникнення передбачених договором страхових подій за рахунок грошових фондів, що формуються страховиками із сплачених страхових премій.

Варто відзначити, що основними видами страхування інтелектуальної власності, які отримали розвиток в країнах ЄС та США, є: майнове страхування на випадок втрати або зменшення прав інтелектуальної власності; страхування витрат щодо відновлення порушених або визнання оспорюваних прав інтелектуальної власності; страхування відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, які належать третім особам; страхування професійної відповідальності учасників ринку інтелектуальної власності [14, р. 12].

На жаль, зазначені послуги отримали надзвичайно мале розповсюдження на вітчизняному страховому ринку. Аналіз переліку страхових послуг та текстів страхових договорів 15 найбільших страхових компаній України за вартістю активів, дозволив встановити, що лише кілька з них – «PZU Україна» та «Українська страхова група», надають послуги зі страхового захисту суб'єктів інтелектуальної власності. На наш погляд, з метою створення належних умов для ефективного ризик-менеджменту інноваційно-підприємницької інтелектуальної діяльності в Україні мають бути запроваджені фіскальні преференції для страхових компаній, що здійснюють страхування інтелектуальної власності. Зокрема, шляхом внесення змін до Ст.136 Податкового кодексу України потрібно визначити ставку податку з доходів страховиків, отриманих у формі страхових платежів, страхових внесків і страхових премій, нарахованих за договорами страхування інтелектуальної власності на рівні 0%, як це вже зроблено для окремих видів страхової діяльності, зокрема довгострокового страхування життя та добровільного медичного страхування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений аналіз продемонстрував, що стрімка цифровізація економічного середовища на тлі становлення віртуальної економіки зумовлює появу нових ризиків інноваційно-підприємницької діяльності. Зазначені ризики здійснюють прямий негативний вплив на темпи економічного зростання в період цифрової трансформації системи суспільного відтворення, скорочуючи обсяг інвестицій в інтелектуальний капітал та інноваційно-підприємницьку діяльність. Ризики інноваційно-підприємницької діяльності можуть бути настільки високими, що максимально знижуватимуть комерційну привабливість інноваційної діяльності для суб'єктів господарювання. Таким чином, лише створення та використання ефективних інструментів ризик-менеджменту дозволить стимулювати розвиток інтелектуальної інноваційно-підприємницької діяльності, а також інтенсифікувати процеси комерціалізації інтелектуального продукту та модернізацію вітчизняної економіки на засадах інноваційного розвитку.

При цьому, не усі інструменти ризик-менеджменту можуть бути ефективно застосовані у галузі інноваційної діяльності. Зокрема, поглинання ризиків доцільне лише випадках, коли організація має значний запас ліквідних фінансових ресурсів, ризики є низькими, а обсяг потенційних втрат незначним. Диверсифікація ризику може застосовуватися лише для нейтралізації негативних наслідків несистематичних ризиків в умовах стабільного середовища. За таких умов лише сучасні інструменти ризик-менеджменту, такі як хеджування та страхування інтелектуальної власності можуть активно протидіяти негативним наслідкам непередбачуваних подій, що супроводжують інноваційну діяльність підприємств та організацій. У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набуває поглиблене дослідження міжнародної практики хеджування ризиків інноваційної діяльності, а також перспективних напрямів застосування механізмів поглинання ризиків під час комерціалізації інтелектуальних технологій та інноваційних продуктів в Україні.

Список літератури.

1. Brandstetter, T. (2009). Hybrid Economies: Real-World Economic Effects of Virtual Economic Systems. *Hybrid economies*, vol. 1, September 9. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1705985 (Date retrieved: June 7, 2021).
2. Castranova, E. (2001). Virtual worlds: A first-hand account of market and society on the cyberian frontier. *The Gruter Institute Working Papers on Law, Economics, and Evolutionary Biology*, vol. 2, pp. 1-66. URL: <https://spartan.ac.brocku.ca/~tkennedy/COMM/Castranova2001.pdf> (Date retrieved: June 7, 2021).
3. Nazir, M., Lui, C. (2016). A Brief History of Virtual Economy. *Journal of Virtual Worlds Research*, vol. 9, pp. 1-23. DOI: 10.4101/jvwr.v9i1.7179
4. Климчук, М. М., Ачкасов, І. А., Климчук, С. А. та ін. (2021). Вплив ризик-менеджменту на формування стратегії управління бізнес-процесами підприємства в умовах цифрової економіки: міжнародний досвід. *Бізнес Інформ*, № 1, С. 272-278
5. Вітлінський, В. В., Скіцько, В. І. (2018). Ризик-менеджмент ланцюгів постачання в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*, № 4, С. 384-392.
6. Базилевич, В. Д. (2015). Страхові послуги на сучасному ринку інтелектуальної власності. *Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 трав. 2015 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2015. С. 74–79.
7. Glazier, D. (2016). Risk management and intellectual property insurance coverage. *Willamette management associates Insights Journal*, Vol. 2, pp. 56-59. URL: http://www.willamette.com/insights_journal/16/spring_2016_7.pdf (Date retrieved: June 7, 2021).
8. Bathelt, H., Kogler, D., Munro, A. (2010). A knowledge-based typology of university spin-offs in the context of regional economic development. *Technovation*, Vol. 30, pp. 519-532. DOI: 10.1016/j.technovation.2010.04.003
9. Бажал, Ю. М. (2015). Розвиток інноваційної діяльності у знанневому трикутнику «державна – університетська – промисловість». *Економіка і прогнозування*, № 1, С. 76-88.
10. United States Trade Representative (2021). Special 301 Report. *Office of the United States Trade*

Representative. URL: <https://ustr.gov/issue-areas/intellectual-property/Special-301> (Date retrieved: June 8, 2021).

11. Вітренко, А. О. (2015). Послуги зі страхування інтелектуальної власності: світовий господарський досвід. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні та міжнародні виміри* : зб. наук. праць всеукр. наук. конф., м. Київ, 18 верес. 2015 р. Київ : НДПВ, 2015. С. 23-26.
12. Шелудько, В. М. (2016). Фінансовий ринок : підручник. 3-те вид., стер. Київ : Знання. 535 с.
13. Шелудько, В. М., Вірченко, В. В. (2015). Арбітраж та спекуляція на сучасних фондових ринках. *Банківська справа*, № 4-5, С. 32-46.
14. Bazylevych, V. D., Virchenko, V. V. (2017). Nature of intellectual property insurance and its role in modern economy. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, № 166, pp. 6-13.

References.

1. Brandstetter, T. (2009), "Hybrid Economies: Real-World Economic Effects of Virtual Economic Systems", *Hybrid economies*, vol. 1, available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1705985 (Accessed June 7, 2021).
2. Castronova, E. (2001), "Virtual worlds: A first-hand account of market and society on the cyberian frontier", *The Gruter Institute Working Papers on Law, Economics, and Evolutionary Biology*, vol. 2, pp. 1-66, available at: <https://spartan.ac.brocku.ca/~tkennedy/COMM/Castronova2001.pdf> (Accessed June 7, 2021).
3. Nazir, M. and Lui, C. (2016), "A Brief History of Virtual Economy", *Journal of Virtual Worlds Research*, vol. 9, pp. 1-23. DOI: 10.4101/jvwr.v9i1.7179
4. Klymchuk, M. M., Achkasov, I. A. and Klymchuk, S. A. (2021), "Impact of risk-management on development of the strategy of business processes management of the enterprise in the conditions of digital economy: international experience", *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 272-278.
5. Vitlinskyi, V. V. and Skitsko, V. I. (2018), "Risk management of supply chains in a digital economy", *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 384-392.
6. Bazylevych, V. D. (2015), "Insurance services in the modern intellectual property market", *Intelektualna ekonomika: hlobalni tendentsii ta natsionalni perspektyvy: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf* [Intellectual economy: global trends and national perspectives: proceedings of Ukrainian National Scientific and Practical Conference], ZNAEU, Zhytomyr, Ukraine, May 15, pp. 74-79.
7. Glazier, D. (2016), "Risk management and intellectual property insurance coverage", *Willamette management associates Insights Journal*, Vol. 2, pp. 56-59, available at: http://www.willamette.com/insights_journal/16/spring_2016_7.pdf (Accessed June 7, 2021).
8. Bathelt, H., Kogler, D. and Munro, A. (2010), "A knowledge-based typology of university spin-offs in the context of regional economic development", *Technovation*, Vol. 30, pp. 519-532. DOI: 10.1016/j.technovation.2010.04.003
9. Bazhal, Y. M. (2015), "Development of innovation activity in the knowledge triangle "state - universities - industry", *Ekonomika i prohnouzuvannia*, vol. 1, pp. 76-88.
10. United States Trade Representative (2021), "Special 301 Report", *Office of the United States Trade Representative*, available at: <https://ustr.gov/issue-areas/intellectual-property/Special-301> (Accessed June 8, 2021).
11. Vitrenko, A. O. (2015), "Intellectual property insurance services: world economic experience", *Zakonodavstvo Ukrainy u sferi intelektualnoi vlasnosti ta yoho pravozastosuvannia: natsionalni ta mizhnarodni vymiry: zb. nauk. prats' vseukr. nauk. konf.* [Legislation of Ukraine in the field of intellectual property and its law enforcement: national and international dimensions: proceedings of Ukrainian National Scientific Conference], NDIIV, Kyiv, Ukraine, September 18, pp. 23-26.
12. Sheludko, V. M. (2016), *Finansovyy rynek* [Financial market], 3rd. Ed., Znannia, Kyiv, Ukraine.
13. Sheludko, V. M. and Virchenko, V. V. (2015), "Arbitration and speculation in modern stock markets", *Bankivska справа*, vol. 4-5, pp. 32-46.
14. Bazylevych, V. D. and Virchenko, V. V. (2017), "Nature of intellectual property insurance and its role in modern economy", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 166, pp. 6-13.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2021 р.